

ס פ ר

שאלות ותשובות שאריית יהודה

אשר השאיר אחריו ברכה כבוד קדושת
אאמו"ר הרב הגאון החריף ובקי

מו"ה רבי יהודה צבי בלוהם זצוק"ל
אב"ד דק"ק האנשוביץ והגלילות תבב"א

בן לאותו גאון אדיר מרן רבי עמרם בלוהם זת"ע
בעמח"ס שו"ת בית שערים, נין ונכד לנשיא אלוקים
מרן רבי עמרם חסידא זת"ע מ"כ בצפת ולמעלה בקודש
מגזע תרשישים מהר"ל מפרג ובעל תוסיו"ט זת"ע ועכ"י

הוצאתי לאור בחמלת ה' עלי ממעט כ"ק
שנשארו לפליטה לאחר השואה האיומה כאור מוצל מאש

יוסף דוב בלום
בן לאאמו"ר המחבר זצ"ל

ירושלים שנת תשל"ג

Published by

Mishne Halachoth Gedoloth Institute

Under the leadership of
Rabbi Menashe Klein
of Ungvar

Dean of Yeshiva Beth Shearim
1578 53rd Street
Brooklyn, NY 11219

לרכוש ספר זה או תקליטור תורני של כל הספרים
עם תוכנית חיפוש ובתבנית צילום, להתקשר:

To purchase printed copies of this volume or a Compact Disk
containing all the volumes in searchable text files & PDF format,
contact:

Toll Free (888) 498-8642 ארה"ב
New York (718) 851-0806 ניו יורק
Israel (02) 587-0613 ארץ ישראל
MishnaHalachos@mail.com

תרומתכם תאפשר לנו להמשיך בהפצת תורה בישראל

Your financial contribution is appreciated as it will help us continue to spread torah
through publishing seforim and making them available on computer.

גא לשלוח תרומתכם החשובה:

Please send your generous donations to:

Machon Mishne Halachos
3301 W. Strathmore Ave.
Baltimore, MD 21215
USA

כל הזכויות שמורות תשס"ד

Copyright © 2004

המעוניינים יכולים להשיג את הספר לפי הכתובת

יוסף ד. בלום, ירושלים, רח' חובבי ציון 13.

הסכמת הרבנים הגאונים המפורסמים שמלפנים ישבו על מדין בעראב"י במדינת הונגריא

הרה"ג הישיש רבי ישראל וועלץ שליט"א
בעיה"ק ירושלים תובב"א

ב"ה ירושלים ת"ו יום ב' תולדות תשל"א לפ"ק

חיים וברכה שלו' וכט"ס לכבוד הרבני המר"מ
בתו"י שלשלת היחסין מהר"ר יוסף דב בלוס נ"י
וירדה.

מע"כ הקשה לשאל ממני הסכמה על ספר שו"ת
שארית יהודה ממר אביו הגה"צ רבי יהודה צבי בלוס
זצ"ל שה"י אב"ר דק"ק האנשוביץ (בן הגאון האדיר
מרון עמרם בלוס זצ"ל בעל ספרי שו"ת בית שערים
ועוד נין ונכר להגאון הצדיק מרון עמרם חטידא ז"ע
ועכ"י).

האמת אניד כי הנני מונע את עצמי להיות כשר
המסכים על מחברים כי לא נעלם ממני מך ערכי
ואיצטלא זו להסכים על ספרים ראוי' רק לגדולי הדור
הרבנים המפורסמים ולא בי הוא — ברם מר אביו
הגה"צ מפורסם ה"י ושמעו הולך במדינת אונגארן
השיב לכל שואל דבר ה' זו הלכה ואין צריך שום
הסכמה — ובדאי מצוה כפולה ומכופלת עושה מע"כ
נ"י להוציא התשובות חידושים של מר אביו הגאון
לאור ולזכות בהן את הרבים והיו שפתותיו רובבות
בקבר והוא גמ"ח של אמת עם החיים ועם הצדיק
המחבר מר אביו זצ"ל ז"ע החי חיי נצח בצל צח —
ה' יזכהו לדרך על המוגמר זכות תורתו וצדקתו
תעמד לו ולגו ע"ע.

כעתירת המצפה לרחמי שמים בכל רגע

הרב ישראל וועלץ

הרה"ג רבי יצחק יעקב ווייס שליט"א
פוסק הדור ראב"ד לכל מקהלות האשכנזים
בעיה"ק ירושלים תובב"א
בעמ"ח שו"ת „מנחת יצחק”

בס"ד ירושלים עהקת"ו

הן כל ראתה עיני בהגלות לפני עליהם לתרופה מאת הספר שו"ת „שארית
יהודה” שהמה שארית מכתבי יד אשר השאיר אחריו ברכה הרב הגאון הגדול מהר"ר
יהודה צבי בלוס זלה"ה שה"י אבד"ק האנשוביץ והגליל בן לאותו צדיק גאון
הגאונים מהר"ר עמרם זצ"ל בעמ"ח ספר שו"ת בית שערים על ד' חלקי שו"ע הנודע
בכל שערים המצוינים בהלכה, והנה הרב הגאון הנ"ל ז"ל המחבר ספר הנוכחי ה"י
נודע לגאון ובקי בד' חלקי שו"ע והשאיר אחריו כמה חיבורים בשו"ת חידושי
סוגיות, כאשר העיד עליו אחיו הרב הגאון מ"ה משה נחום ז"ל ה"ר דומ"ץ דק"ק
גראסוורדיין יצ"ו (אשר קרוב לעשרים שנה ישבנו יחד להבחל"ח בהבד"צ בעיר ואם
בישראל דק"ק גראסוורדיין יצ"ו עד שנת השואה שנשלח בעה"ר למקום הפרעניות
בצוותא עם מ"ה רבנו הגאון האדיר מהר"פ זלה"ה ה"ר עם רבבות ישראל ה"ר ונקם
ישיב לצדו ונזכה שיקים מאה"כ ונקיתי דמם לא נקיתי ה' שוכן בציון) בהקדמתו
לשו"ת בית שערים חיו"ד כותב עליו שה"י מלא וגדוש בתורה ויראה שה"י ממש לא
פסק פומי' מגרסא כולה יומא ושם לילות כימים ולא מש מאהלה של תורה ורוב ימיו
ה' ניעור כל הלילה ובבוקר הוציאו אותו אחרים בברכת התורה, ישב בתענית
בשני חמישי וכר עכ"ל, והמעט מהקונטרס שה"י לפני מעיד על הכלל כולו שלו
זרע עם גבורה לישא וליתן במלחמתה של תורה, הא לגמרא הוא לסברא, קולע אל
השערה כאחד מן הגבורים בגבורה של תורה, ה"י כאשר רבים ישתו מבאר תורתו
ישמחו לקראתם ולעומתם ברוך יאמרו על ברכת הגהנין בתינת טעם לשבח ולפאר
ויצלה לרצון לפני כל שוחרי תורה וה"י נועם ה' עליהם ויתברכו ממקור הברכות
ונזכה כולנו בתשועת עולמים ובביאת משיח צדקנו בב"א.

ע"ו בעה"ח לכבוד לומדי התורה שנת השמיטה תשל"ג לפ"ק

יצחק יעקב ווייס, ראב"ד פק"ק ירושלים ת"ו

הַמְכַמֵּת

דעתי ולבי לחוקקי ישראל גדולים חקרי לב המתנדבים בעם להרביץ ולהגדיל תורה וללומדי ושוחרי התורה ולבקשם הביאו ברכה לבתיכם והצלחה במעשה ידיכם זה ספר שארית יהודה אוד מוצל מאש אחר החורבן האיום הנורא לכלל ישראל אשר הרשעים הארורים הנאצים ימ"ש שדפו והשמידו כל מחמדי ישדאל בגוף ונפש בגשם ורוח בעוניה. מאת ה' היתה זאת היא נפלאת מעינינו שלאחר הגלגולים גולה אחר גולה נמצא הכת"ק כמעט מזורק בין האשפות והי' זה לנס ולאות שמן השמים הסכימו עליו שיהיה זה לשארית יהודה וצבי ה' בו להיות תורתו מבררת בין התלמידים ושפתותיו דובכות בקבר.

ברם זכור לטוב ובואו ונחזיק טובה לש"כ ידידי הרבני המפורא בנש"ק וכ"ו מוה"ר יוסף דב בלום הי"ו בן המחבר זצלה"ה אשר טרח ועמל בכל כחותיו החלושים להוציא מכה לפרעל העלומת החכמה מכת"ק הנ"ל ושקע מכחו והונג, לכבוד קונו, לכבד אביו בחייו ואף אחר מותו, ויהי' ה' אלוקיו עמו, להברותו ולהחלימו בבדיות גופא ונהורא, ברוך אשר יקים את דברי התורה, ויזכה לקבל פני משיח צדקינו עד מתים יחיו במהרה בימינו, ולראות דורות ישרים מצאצאיו, וכאש"ל מיוצאי חלציו עבגצ"א.

דברי הכותב לכבוד התורה העמוס בעבודת הקודש בכתף ישא ברעדה

ובלב ונפש **מנשה הקטן**
בעמח"ס משנה הלכות

הרה"ג רבי מנשה הקטן (קליין) שליט"א אבדק"ק אונגוואר ור"מ דשיבת בית שערים בברוקלין ניו יארק בעל נכדת אחי המחבר הרהגה"צ רבי בנציון בלוהם הי"ד אבדק"ק בערטויאופאלו

י"ג טבת התשלי"ג ברוקלין ניו יורק

וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו ידיו רב לו בש"ס ופוסקים צולל במים אדירים נקיט חומרי מתנייתא, וכל הני מילי מעליותא ברית כרותה לראשונים ומקיים שבעה לאחרונים, שפתותיו שושנים, חציו שנונים, ועוז מצריו תהי' מתנתא, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, עט סופר מהיר, אשר הניח אחריו איש טהור לשארית יהודה, צבי וחמיד ורגיג, מוכן לסעודה, הלא למשמע און נכספה נפשי, מי יתן לי מדבשו ואטעמנו, עתה זכיתי לראות כמה עלים התרופה, מנופה כסלת נפה בפלפולא חריפתא, מחברת הקודש אשר דלה דלה מבאר ישן וחדש, בשכלו הישר, עשה העקב למישור ארשו ארש זבת חלב ודבש, מסוף ועד ראש, חכו ממתקים, אמרותיו מזוקקות שבעתיים קול דודי דופק הרב הגאון מעוז ומגדול חריף ובקי טועיה קדוש יאמר לו כש"ת מוה"ר יהודה צבי זצלה"ה בלוהם אבדק"ק הנשוויטץ, בן לאותו צדיק חסיד ועניו ראש גולת אריאל רשכבה"ג מרן ר' עמרם גאון וצוקלה"ה בלוהם בעמח"ס בית שערים וש"ס.

ואף כי אני מן הנמנעים לעלות בהסכמה על ספרים המתחדשים לבקרים אמנם לכבוד דו"ד דין רפיש מדבית אבא לא אמנע להביע

★

★

★

הקדמת בן המחר

אודה ה' בכל לבב ובתוך רבים אהללנו, שהחיינו וקיימנו והגועני לזמן הזה חזיתי להוציא לאור תעלומה ולהעלות על מזבח הדפוס שארית מכתבי יד קודש, אשר השאיר אחריו ברכה והמה בכתובים, מאוצר בלו"ם אבא מארי הרב הגאון הצדיק מוה"ר יהודה צבי בלו"ם זצלה"ה שהיה אבדק"ק האנשוביץ והגליל, בן לאותו צדיק גאון הגאונים המפורסם וארוך בדורו זקני מרן רבי עמרם בלו"ם זצוק"ל בעהמח"ס שו"ת בית שער על ד' חלקי שו"ע.¹ (ונכד הגאון ר' עמרם חסידא זצוק"ל, נפטר בעיה"ק צפת ת"ו ט"ז חשוון תק"ץ), ולאמו הרבנית הצדקנית מרת חיה שרה ע"ה מטע תרשישים וגאונים בת הרה"ג יוסף דב כהנא העללער ז"ל [נכדת הגאון הגדול מרן יהודה כהנא העללער זצוק"ל בעמ"ס קונטרס הספקות ותרומת הכרי (אחי בעל קצות החושן) מצאצאי רבנו בעל תוספות יום טוב זת"ע, ולמעלה בקודש].

אמרת אספרה כמו איך נתגלגלו כתבי יד אלה והוחזרו בחלקם אלי, אחרי שכבר נחשבו כאבודים ולאחר יאוש. כתבי היד נשמרו בידי אחי הרבני מו"ה חיים ישעי' ז"ל, שהי' גר בזלאטא-מאראווע שבמדינת סלובקיה. כאשר כבשו הצוררים הנאצים הארורים חבל ארץ זו, הצליח אחי הנ"ל להבריח אלי בשנת תש"ב חלק מכתבי יד קדשו של כ"ק אאמו"ר לעיר הבירה בודאפעסט בה שהיתי בשליחות הגוינס ושנחשבה בשעתו כמקום מבטחים.²

בשנת תשי"ד עלה הכורת גם על היהדות ההונגרית המפוארה, כאשר פרץ צר ואויב הרע גם לגבולות מדינה זו וגזירת כליון והשמדה נגדה גם עליה. אמי מורתי אני ומשפחתי היינו בין הגולים למחנה ברנ-בלזן, בחדש תמוז אותה השנה.

טכסתי עצות בלבבי מיד עם פרסום גזירת הגירוש וחפשי דרכים איך להביא את כתבי היד, האוצר היקר לי, ששמרתי עליו מכל משמר, למקום מבטחים. והנה הקרה ד' לפני את היקר באדם ידידי הרבני מו"ה אברהם שמואל בנימין פרוידנר ז"ל מראשי קה"י בודאפעסט; מנכדי הגאון בעל חת"ס זצ"ל, אשר ברשותו היה ספר תורה של הגאון הקדוש רבנו ר' נתן אדלר זצ"ל; הלה הביע נכונות לגנוז את כתבי היד של אבא מארי זצ"ל יחד עם הס"ת המ"ל. אמרתי טובים השניים — זכותא דבי תרי עדיף — אך מאת ה' היתה זאת שעוד בטרם שהספיק ר' אברהם שמואל בנימין הנ"ל לקיים הבטחתו ולגנוז את הפקדון, הופצצה העיר בודאפעסט קשות וגם ביתה של משפחת פרוידנר נהרס כלי. המשפחה אמנם הספיקה להמלט יחד עם הס"ת היקר, אך גורל כתבי היד לא נודע. כל זה סיפר לי ר' אברהם שמואל בנימין ז"ל בהגיעו ארצה בשנת תש"ו. מובן שהצטערתי צער גדול על האוצר היקר שאבד ונשבה ארון אלפים.

אמי מורתי ע"ה ואני עם משפחתי הצלחנו בחמלת ה' עלינו ובזכות אבותינו הקדושים לצאת בשלום, אחרי סבל רב מגיא ההריגה, מחנה הריכוז ברנ-בלזן, ולעלות לארצנו הקדושה ערב ר"ה תש"ו ולהתיישב בתוככי ירושלים דדהבא, קרתא דשופריא. בהיותי בויה בשליחות מצוה בשנת תשי"ט, פגשתי שם בא' דחנוכה את ש"כ הרב הגאון הגדול מו"ה גבריאל אילאוויץ שליט"א שהיה אבדק"ק שאמשון, אשר הצליח להמלט באותו יום יחד עם משפחתו מהונגריה ולשמחתי הרבה גילה את אזני, כי נמצאים תחת ידו כתבי יד, שקרוב לוודאי הם כתבי יד של אבא מארי זצ"ל. מפיו נודע לי, שבמשך המלחמה ומיד לאחריה רוכזו תשמישי קדושה, ספרי קודש וכתבי יד שונים בלשכה המרכזית של היהדות החרדית (לאנדעסקנצליא). ש"כ הרב הנ"ל חטט בין ערימות הספרים ומצא חבילה שהכילה תשובות בחתימת י"ק של אבא מארי זצ"ל הוא המשיך לחפש ומצא עוד תכריך של כתבי יד המכילים חידושי סוגיות ואסף איש טהור מאשר מצא, דהתא לידיה משמע. כעבור כמה שנים הגיעו לידי. אברך ה' שהחזיר לי לפחות חלק מאבדתי, יהי שמו מבורך מעתה ועד עולם.

קראתי שם הספר בשם הנאות לו "שארית יהודה" כי הספר הזה וכתבי יד על חידושי סוגיות שנמצאים תחת ידי (ה' יגמור בעדי שאוכל גם כן להוציאם לאור בקרוב), הם שאריות ורק קומץ קטן ומעט מזעיר שנשאר לפליטה ממש מאוד מוצל מאש (בהרבה תשובות חסר ההמשך) מהמון הכתבים שהיו חתומים באוצרות אאמו"ר המחר ז"ל. ויהי רעוא שאוכל לקיים בזה מאמר חז"ל: "מכבדו בחייו ומכבדו במותו" (קידושין ל"א — ע"ב) לדאבוני ולצערי הרב לא זכיתי לכבדו הרבה בחייו, כי ראיתו לאחרונה כד הויסא טליא כבר עשר. במלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ד, כשפרץ חיל רוסיה והתקרב לגבולות המחוז בו גרנו, נאלצנו לברוח מחמת המציק. עם שוך הקרבות באותה המרה, חזר אבינו זצ"ל לבדו לקחתנו לאסוף סביבו את צאן מרעיתו ורק כעבור שנה חזרה גם אמי מורתי ע"ה למקום מגורנו האנשוביץ, אבל אנו הבנים והבנות נשארנו מפוזרים ומפורדים אצל קרובינו, חלק חזר אחרי שנה נוספת. בזכותי נפל לחסות בצלו של כ"ק דודי הרהגה"צ מו"ה בן-ציון בלו"ם זצ"ל, שהיה אז האבדק"ק סארוואש, במשך כשלוש שנים.³

1. חלק או"ח שפ"א תשובות מונקאטש תרס"ט, חלק יו"ד תמ"ט תשובות גראסווארדין תש"א. כשמונה מאות תשובות על שו"ע אבן עזר וחושן משפט שכבר היו מסודרות לדפוס וכן חידושים על כל השי"ס וחידושי אגדה נאבדו לצערנו במלחמת העולם השנייה וחבל על דאבדין.

2. מספר חדשים לאחר שקבלתי את כתבי היד, נזרו הצוררים גזירת השמדה על אחינו בני"י בסלובקיה אך הצלחתי, אחרי מאמצים רבים, בחמלת ה' עלי ובזכות אבותי הקדושים להציל את אמי מורתי ע"ה, את אחי הנ"ל עם משפחתו מגירוש והשמדה. אחי ומשפחתו זכו בהשתדלותי בשנת תש"ג לעלות ארצה, בעוד שאמי מורתי ע"ה נשארה אצלי בבודאפעסט.

3. דודי הגאון הנ"ל הו"ל את ספר "ערכי פסחים", פירוש להגדה של פסח לכ"ק זקנו.

ה ק ד מ ה

קוה קיותי לחוג את הברימטצוה שלי בחיק הורי היקרים ובהוג המשפחה, אך אחרת נגזר מן השמים, כי כחדשיים לפני זה, גלה יקרנו וניטל כבוד מביתנו בפטירת עטרת ראשנו אבינו זצ"ל.

והנה מדרך המול"ם לספר בשבח ותהלת המחבר, ברם, כאמור לעיל, כמעט שלא הכרתיו ומוכרח אני לקצר במקום שאמרו להאריך. אמנם המפורסמות אינן צריכות ראייה וטול קורא בין עיניך ואתה תחזה בספר הנוכחי, אשר לו נדפסה בזה, את גודל בקיאותו בש"ס ופוסקים ושכל רז לא הוה אניס ליה. אך פטור בלא כלום אי אפשר, לכן אספתי כעמיר גורנה מה שמצאתי כתוב בספרים ומה ששמעתי מפי תלמידים וידידים על אודותיו, על גדלותו בתורה ובצדקות, למען ידע דור אחרון בנים יוולדו, ויכירו במקצת את מקור מחצבתם, המחבר הגאון והצדיק הגדול הזה.

אבא מארי זצ"ל נולד בשנת תרל"ב בעיר מאדע מקום שם שימש כ"ק זקנו ברבנות באותו הזמן. גם במעללי התנכר נער ומשחר טל ילדותו למד בהתמדה רבה ובסקידה יתירה ועלה מעלה מעלה בתורה וביראת שמים. לא הצלחתי לברר מי היו רבותיו ובאילו ישיבות למד בבחורות, אך נעלה מכל ספק הוא, כי דרך לימודו נחל מאביו הגאון זצ"ל ומבור מחצבתו באר מים חיים שאב אור תורתו, ואף לאחר חתונתו בעצתו ינחנו בסדר לימודו וכה דברי אביו הגאון זצ"ל בתשובת בית שערס (או"ח סי' ר"ה): "שמחתי במכתביך ובפרט עם כתב האחרון, אשר בו הודעתני כי קבעת עתך לתורה ולתעודה, יהי' ד' עמך ותצליח בכל דרכיך דרכי תורה ויראת ד' ואשבע נחת מכם. ואשר נועצת עמי על סדר לימודך, דעתי שתלמד שיעורים מס' חולין עם הראשונים ופוסקים להבין על בוריה ולא תבלה זמן הרבה לחדש חידושים רק לפעמים. ושיעור פשוט תלמד מס' נדה ושו"ע הלכות נדה, או מס' שבת ושו"ע או"ח הלכות שבת, כי הלכתא רבתא לשבתא, ומ"מ תלמוד בכל יום דף אחד בשו"ע או"ח וגם מספרי מוסר ומדרש אל תנח ידך, אז תשכיל בכל אשר תעשה". וכך כותב אאמו"ר בעצמו (סי' — קל"ט): "רק ממעין תורתו שאבתי ואנא אפילו כחלא לגבי חמרא לא הוינא לגבי אבא קדוש ישראל זצוק"ל, כי בסברתו הישרה אין דומה לו". עם כל זאת לא נרתע מלחלוק על דבריו וכן הוא ממשיך בדבריו בתשובה הנ"ל: "בכל זאת קים לי בגויה, שאין נחת רוח לפניו בעלמא דקשוט, רק שבניו יעסקו בתורה ויפלטו בדבריו, אפי' אם יסתרו את דבריו, אם עכ"פ הם חושבים בדעתם, שכוונו האמת, נחת רוח לפניו ונעשה רצונו, כי גם בחיים חיותו לא היתה שמחה אחרת לפניו רק שבניו וב"ב יהיו עמלים בתורה".

בהיותו כבן ח"י הוסמך להוראה ונתעטר בעטרת חכמים ע"י כמה מגדולי הרבנים המפורסמים בהונגריה.

בהגיעו לפרק האיש המקדש נשא לאשה את אמי מורתי מרת רבקה (ע"ה) בתו של הגאון הצדיק המפורסם מו"ה ישעי' עהרנפלד, נכד הגאון בעל חת"ס זצ"ל שה"י אב בית דין ברזאוויץ, שאראש-פאטאק ואח"כ אבדק"ק שוראגי בעמח"ס שבט סופר על התורה.⁴ בבית חותנו ישב כמה שנים על התורה והעבודה, בהתמדה עצומה ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה. בהיותו כבן עשרים וחמש שנה בשנת תרנ"ז נקרא אחר כבוד ונתקבל לרב ואב"ד בק"ק האנשוביץ והגלילות, כממלא מקומו של הגאון האדיר מוה"ר אליעזר חיים דייטש בעמח"ס שו"ת "תבואת השדה" ושאר ספרים. גם שם הרביץ תורה לעדרים והעמיד תלמידים הרבה ולא סר שבט מיהודה.

חיבתו לתלמידיו בפרט ולומדי תורה בכלל, היתה ללא גבול ומסירותו להרביץ תורה היתה בפינת יתור ממה שהעגל רוצה לינוק, הפרה רוצה להיניק, וכך הוא כותב בתחילת תשובה סי' כ"ו: " שאני טרוד גדול כי אני לומד עם הגערים הגדולים שהגיעו להבין גפ"ת, כי אין כאן מלמד בשבילם.⁵ הוא נהל את עדתו על מי מנוחות ובדרכי נועם. אהבת התורה ואהבת ישראל התמזגו אצלו לחטיבה אחת, אך לעת הצורך גבה לבו בדרכי ד' כגבור ואיש מלחמה, בקנאו את קנאת ה' צבאות, שלא לוותר אפילו על קצו של יו"ד בנוגע למנהגי ישראל ולא נשא פנים למי שהתנהג שלא כשורה. הוא דגל ג"כ בסיסמת הח"ס זצ"ל "חדש אסור מן התורה". וכשרצו, לדוגמא, לזלזל באמירת הפיזטים, שהיה נהוג בקהלה מקדם קדמתה, הוא נלחם נגדם וכך הוא כותב: "שאינני מניח לבטל המנהג מימי קדם שאמרו פיזטים, אזרתי כגבור הלצי ולא הנחתי לזוז אפילו זיז כ"ש וזכות אבותי עמדה לי". ובתשובה סי' זצ"ב הוא כותב: "ולעשות כך חולין הוא לנו, והעושה חדשות אפשר שקוצץ בנטיעות ובאילן".

ידידי ורעי הרבני היקר מו"ה שמואל יהודה ציפסר נ"י (גר כעת בפ"ג) מתלמידי המחבר זצ"ל, כתב לי על תולדות חייו, ולמלך כמה קטעים ממנו: "נאמן לתפקידו — כמרא דאתרא — ניגש מיד לייסד ישיבה, בה למדו עשרות תלמידים בהתמדה רבה וכן ארגן שיעורי קבע בכל ערב אחרי תפלת ערבית עבור הבעלי-ביתים, בו למדו פרשת השבוע, דף גמרא עם תוספות ושולחן ערוך או"ח כל אחד השתתף בשיעורים לפי השגתו. סדר יומו של רבנו זצ"ל היה מלא תדוש ומרגלא במומיה, שהזמן לא מספיק בשבילו למלא חובתו כלפי בוראו. רבנו היה מן הזריזים המקדימים למצוה, בחורף השכים מספר שעות לפני התפלה בצבור ובקיץ כבר בעלות השחר התחיל בעבודת הבו"ת. בשעות אלה התעמק בלימודו לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, אח"כ טבל את גופו הקדוש במקוה טהרה והמשיך בשירות ובתשבחות בניעים זמירות ישראל והיה בין עשרה הראשונים בבית הכנסת. התפלל תפלותיו בכונה עצומה ובהתלהבות ובדמעות שליש ועמד במשך כל התפלה הן בחול הן בשבת וגם בימים טובים וימים נוראים. אחרי קר"ש בתפילין דר"ת, למד כמה סעיפים בשו"ע או"ח, עפ"י רוב בהלכות שבת ובפרוס החגים מעניני דיומא. אחרי טעימת פת שהיית, כדטעים בר בי רב ועייל לכלה, התחיל מיד ללמוד סוגיא מסוגיות הש"ס עם תלמידי הישיבה בעיון רב עם ראשונים, אחרונים ופוסקים ולא שקט ולא נח עד שהבינו כולם עומק הדין ומיצוי ההלכה. אחר הצהרים הורה הוראות איסור והיתר וישב כסאות למשפט לשפוט בין איש ובין רעהו בדיני ממונות.

המצוות היו חביבות עליו מאוד מאוד וביתר שאת היה מדקדק באפיית המצות ובמיוחד במצות מצוה עשה הכל בהתלהבות

4. בהוצאת אאמו"ר בשנת תרס"ג.

5. זה היה בזמן מלחמת העולם הראשונה.

ה ק ד מ ה

ובשמחה. בעשיית הסוכה בסיכוכה ובקישוטה השקיע כל כחו לקיים "זה קלי ואנוהו" וכל שבעת ימי חגו ממש לא מש מתוכה ועשאה קבע באכילה, שתייה, שינה ולימוד. בשמיני עצרת אכל כל סעודותיו בסוכה אך לא היה ישן בה. כל ליל א' של חג היה מצפה בהשתוקקות לרגע שתבוא מצות ד' מינים לידיו ויקיימנה וכשהגיע הזמן קיים את המצוה בהתלהבות בדמעות גיל ושמחה עצומה. בז' פרקים בשנה דרש רבנו זצ"ל בעניני דיומא בטוב טעם ודעת בהלכה, באגדה, דינים, ומוסר להורות לעם את הדרך ילכו בה, ואלו הן: בשבת הגדול, ביום ב' דשבועות, בשבת נחמו, לפני תקיעת שופר, בשבת תשובה ולפני כל נדרי. לדרשות אלו באו גם בעלי בתים מכפרי הסביבה ע"י ערובי תחומין לשמוע דרשותיו הנלהבות ולהשומעים ינעם. מנהגו היה לשבות כמה שבתות בשנה בישובים הגדולים שהיו שייכים למרותו, ללמדם דרך החיים ואת המעשה אשר יעשון.

כשפרצה מלחמת העולם הראשונה התחיל ללמוד עם כמה בחורים, סוגיות הדנות בתקנות עגונות בעמקות גדולה וחידיש בהן הלכות, אותן הציע לפני גדולי הדור ובמיוחד הגאון המפורסם מו"ה הרב שמואל אנגל זצ"ל אבדק"ק ראדאמיסלא, שהי' אז איתן מושבו בעיר קאשוי. הרבה פעמים נסע לבקרו ולישא וליתן אתו בהלכה. הגאון הנ"ל התפעל מאוד מרבנו זצ"ל וגמר עליו את ההלל באמרו, שמחידושו יכר, כי אילו גדול מתפתח בעולם התורני, אשר עתיד להיות אחד מעמודי התווך בהוראה שאפשר לסמוך עליו בכל תחומי ההלכה וכל הדבר הקשה אליו יביאון.

כעשרים שנה שימש ברבנות בקהלה זו, למד ולימד תורה ונתחבב מאוד על בני קהלתו וכמים הפנים לפנים, הלא כה דבריו בהקדמה לספר "שבט סופר": "אפריון נמטייה לקהל עדתי ק"ק האנשוביץ והגליל תע"א, אנשיה אנשי מדות ומחזיקים אותי ואת ביתי בכבוד".

הוא עמד בקשר מכתבים עם גאוני המדינה ואהבה וחיבה יתירה נודעת לו מאת גאון הדור הרה"ג ר' מרדכי ליב ויונקלר זצ"ל בעל שו"ת "לבושי מרדכי" אבדק"ק מאדע, (בקהלה זו שימש לפני ברבנות אבי המחבר בעל שו"ת "בית שערים" זקני ר' עמרם חסידא זת"ע. גם גאון זה פנה אליו — בשאלות שונות, כמו שכותב אאמו"ר זצ"ל: "יהוד"ג במקום גדולתו שם ענותנותו הציע לפני קושיא שהקשה אדם קשה כברזל (תשובה סי' פ"ב)".

אחיו הגאון הצדיק מו"ה משה נחום בלוס הי"ד דומו"ץ דק"ק גראסוורדיין הי"ד בהקדמתו לשו"ת בית שערים כותב עליו: "אחי הגאון המפורסם, צדיק כביר מו"ה יודא צבי זצ"ל, שהיה אבדק"ק האנשוביץ, נודע בשערים לגאון ובקי בד' חלקי שו"ע והשאר אחריו כמה חיבורים בשו"ת וחידישי סוגיות. היה מלא וגדוש בתורה ויר"ש, ממש לא פסק פומיה מגירסא כולא יומא וגם לילות שם כימים ולא מש מאוהלה של תורה ורוב ימיו היה נעור כל הלילה, ובבוקר הוציאו אותו אחרים בברכת התורה. כמה שנים ישב בתענית שני וחמישי והיה נחבא אל הכלים והצניע לכת ולא החזיק טיבותא לנפשיה. בערב חג מתן תורה שנת תרע"ז נקטף בעודו באבו בחצי ימיו, בן מ"ה שנה נתבקש בישיבה של מעלה ושבה נשמתו הטהורה לבית אביה כנעוריה".

היה נוהג לשנן כל יום בע"פ ח"י פרקי משניות, שכל הסדרים היו שגורים על פיו. אחד מיקירי וחשובי בעלי בתים מהאנשוביץ, בשמו ר' דוד הכהן ז"ל, סיפר לי, כי פעם נזדמן לו לנסוע ביחד עם כ"ק אאמו"ר ז"ל בעגלה, נסיעה של כשלוש שעות והבחין בו, כי בעת כל הנסיעה רחושי מרחשין שפוטתיה בלי הרף. קודם חשב שמתפלל הוא תפלת הדרך ואחר כך הרהיב עוז בנפשו ושאלו: מה מקום לתפלה ארוכה כזו ואאמו"ר ענהו, שמשנן פרקי משניות על הסדר. ר' דוד כהן החזיק בידו ספר לקוטי צבי המכיל בתוכו כמה מסכתות משניות ולפי בקשתו של אאמו"ר ז"ל, בחן אותו בכל המסכתות ואמרם לפניו בע"פ מבלי להחסיר אף מלה ונוכח לדעת כמה רב חיל' לאורייתא. מסירות נפשו על כל מצוה ומצוה היתה הפלא ופלא והשתדל לעשותה בכל ההידורים, כטכר למעלה.

אמי מורתי ע"ה סיפרה לי, כי כאשר חלה את חליו, אשר ימות בו, ואמו הצדקת שהיתה גרה בברטווי-אויפאלו לא ידעה על חליו, הופיע זקני הקדוש רבנו עמרם זת"ע אלי' בהלוט ואמר לה שתסע מיד להאנשוביץ וכך עשתה. היא הגיעה מספר ימים לפני פטירתו. כשהודיעו לאבא זצ"ל על בוא אמו, בכדי להחיות את נפשו נתעורר בו רצון עז לקום מערש הדוי ולנסוע העירה ולקיים מצות כיבוד אם בקבלת פניה בתחנת הרכבת. רק בקושי רב השפיעו עליו לוותר על זה, כשהסבירו לו, כי הנסיעה כרוכה ממש בסכנת נפשות בשבילו, ואז הוא ביקש לאפשר לו לצעוד לפחות כמה צעדים לקראתה בתוך החדר.

בימי הספירה חלה במחלה קשה דלקת ריאות, ואח"כ סתימת אוטם הלב וכל עמל הרופאים לרפאותו עלו בתהו, מצבו חורע מיום ליום. בליל שבת ערב שבועות זמן מתן תורתנו עמדו תלמידיו על יד מטתו ולא פסק פומיה להתפלל גזה הלשון: "אמן אמן עס זאלל ווערדן וואהר, דאס משיח זאלל קאממען דיעזעס יאהר". לפני נץ החמה קרא לאחד התלמידים שישבו על יד מטתו ואמר לו: אני רוצה לקבל עלי עול מלכות שמים וצוה לאסוף מנין ע"י מטתו והתחיל בדביקות לומר שמע ישראל ויצאה נשמתו באחד בקדושה ובטהרה, לדאבון משפחתו וקהילתו. וקראו אז עם המקונן (בקינה המתחלת מי יתן ראשי מים), "החודש אשר נהפך ליגון וצרה, ביום מתן דת שברתי להתאשרה, וביום נתינתה כמו כן אז חזרה, עלתה לה למרום למקום מדורה, עם תיקה ונרתקה והדורשה והוקרה, לומדה ושונה באישון כמו באורה, שימו נא על לבבכם מספד מר לקשרה, כי שקולה הריגתם להתאבל ולהתעפרה, כשריפת בית אלקינו האולם והבירה".

הובא לקבורה למחרתו ביום א' דשבועות בתוך השבעה, ואחרי השלושים נספד כהלכה על ידי גדולי רבנים, שבאו ממרחקים לחלוק כבוד לרב רבנו וביניהם חתנו, אחיו ושאר קרובי משפחתו הרבנים.

בכ"ד חשוון תשל"א זכיתי, אחרי מאמצים רבים, בעזר צורי וגואלי ללקט עצמותיו הקדושות, מארץ נכריה ולחעלותם לארץ הקודש ונטמן במעלה הר הזיתים, אשר על פני ירושלים מקדם, על יד קבר בנו אחי מו"ה חיים ישעי' ז"ל.
זה הנוסח אשר נחרת על מצבתו החדשה בהר הזיתים.⁶

ה ק ד מ ה

פ.נ.

הרב הגאון הגדול בדורו
מוהר"ה יהודה צבי בלוהם זצ"ל
אב"ד ור"מ דק"ק האנשוויץ
בעל שו"ת "שארית יהודה"

בן גאון עולם מרן עמרם בלוהם זצ"ל
בעל שו"ת "בית שערים"

נר"נ להגה"ק, ר' עמרם חסידא מג"כ בצפת
ולבעל תוספיו"ט זת"ע

חתן הגה"צ ר' ישעיהו עהרנפלד זצ"ל
אב"ד שורני בעמח"ס "שבט סופר" עה"ת

ידו חזקה במכמני הש"ס והפוסקים
השיב דבר ד' זו הלכה למרחקים
ותיק וחסיד נקי כפים וצדיק תמים
דורו לא ה' אלמן בהאירו לארץ ולדרים
הרביץ תורה והעמיד תלמידים הגונים

צבי ישראל פאר וחמדת הימים
גפ' בן מ"ה ה' סיון תרע"ז
והועלו עצמותיו ביום כד' חשון תשל"א.

ת.נ.צ.ב.ה

על אלה אני בוכיה עיני ירדו מים :

על פטירת אמי מורת עט"ר הרבנית הצדקנית מרת רבקה ע"ה שושילתא דיחוסא, בת הגה"צ כקש"ת מו"ה ישעיהו עהרנפלד אב"ד שוראני זצ"ל, נכד מרן חת"ס זת"ע וזוגתו הרבנית הצדקנית מרת בלימה ע"ה. לא תספיק הקולמוס לתאר כראוי את מעלותיה ומדותיה התרומיות וכל השבחים שנשבחו לשמה, רבות בנות עשו חיל והיא עלתה על כולנה. זכרה לה אלקה לטובה את אשר היתה לעזר ולסעד לבעלה קדוש אאמו"ר המחבר זצ"ל. מעת פטירת אבינו זצ"ל לא הסירה בגדי אלמנותה מעליה. לא יאומן כי יסופר הצרות וההרפתקאות דעדה עליה ; מעתה עליה היה מוטל לחנך לגדל ולפרנס לבדה חמשת היתומים. עוד בהיות אאמו"ר בחיים חיותו שיכלו את אחי הילד שאול דוד ז"ל שנפטר בהיותו בן ארבע וחצי שנים ונטמן בהאנשוויץ וזכר בתוך הספר בסימן ק"מ בתחילת התשובה.

במרוצת השנים מתו על פניה :

אחי הרבני היקר המרי"מ בהפלגת חכמים ושלמות מעשים מו"ה חיים ישעיהו ז"ל שנפטר בן מ"ג שנה בדמי ימיו, כ"ה שבט תש"ו לאחר שהצליח להמלט על נפשו יחד עם משפחתו ולהתישב בירושלים עיה"ק. הובל למנוחת עולמים בהר הזיתים. אחותי החשובה וטובה הלב מרת פנינה פערל ע"ה, אשת חבר הרבני החריף ובקי מו"ה ישראל חיים פרידמן ז"ל, שנפטרה בלי בנים ביום ה' אייר תש"ג, מקום מנוחתה בבית העלמין נחלת יצחק בתל-אביב. ותט שכמה לסבול וקבלה כל זאת באהבה ובהכנעה, ולא כהתה עינה ולא נס ליחה. נפטרה בשיבה טובה בשנת תשעים ואחת לחייה ביום כ"א מר חשון תשכ"ה והובלה למנוחת עולמים בהר המנוחות בעיה"ק ירושלים. בעל הרחמים יסתירה באתר כנפיו לעולמים ונשמתה תהי צרורה בצרור החיים ותנוח בשלום על משכבה עד יקוצו וירננו שוכני עפר.

חמותי האשה, החשובה והצדקנית מרת רבקה בת הרבני מו"ה שלמה רוטשילד ז"ל פור נתנה לאביונים, נפטרה ביום א' דר"ה תרצ"ז והועלו עצמותיה לארצנו הקדושה ונטמנה במעלה הר הזיתים בתצב"ה. דודתי הצדקנית המהוללה מגזע היחוס הרבנית מרת גולדה ע"ה אשת כבוד אדוני דודי הקדוש הרהגה"צ מו"ה בן-ציון זצוק"ל שנפטרה בניו-יורק בשיבה טובה. דודתי אחות אמי מורת ע"ה הרבנית החשובה והצנועה מרת מירל ע"ה אשת כבוד אדמו"ר דודי הקדוש הרהגה"צ מאיר ליב פרייא זצוק"ל הי"ד שנפטרה ב' דר"ה חשון תשמ"א.

ה ק ד מ ה

דמוע תדמע עיני ואלכה שדה בוכים על הסתלקות :
גיסי הרב הגאון החריף ובקי מו"ה עקיבא גלזנר זצ"ל בעמח"ס "דור דורים" וס' "עקבי הצאן" אבדק"ק טשיקסגראד,
אח"כ ממלא מקום אבי המחבר זצ"ל בהאנשוביץ במשך שלש שנים ולאחרונה אב"ד דקהילת החרדים קלויזנבורג אחרי השואה
כאשר היה בין נצולי ברגרבלזן התיישב בציריך ושם שבק חיים כל חי ביום כט' תשרי תשי"ז והובל לקבורה בבית העלמין סנהדריה
בירושלים.
גיסי המפואר לשם ולתהלה הנגיד מו"ה יצחק אליעזר הלוי הרש"ל (מניצולי השואה) שהיה אבן יקרה בפאוסא
שבמחוז סילאדי, טרנסילבניה של"ח בשיבה טובה ו' באב תשל"ב במלבורן, אשר באוסטרליה.
גיסי אשת נעוריו של אחי ר' עמרם מי מרת חיה הלה בת ר' שמואל ז"ל שנפטרה בלא בניס בתאונה בחו"ל ביום כ"ד מר
חשוון תשכ"ג והובאה למנוחת עולמים בר"ח כסלו, בה"א.
תהי נפשם צרורה בצרור החיים עד ישמע קול מבשר ואומר עלזי הכצלת השרון כי קמו ישיני חברון.

זכרה אלקי לטובה את אחותי היקרה וטובת הלב הרבמת החשובה והצנועה, מרת מרים הינדל תחי' אלמנת גיסי המנוח
הרה"ג הגדול מו"ה, עקיבא גלזנר זצ"ל עם כל ב"ב הי"ו, אחותי היקרה והחשובה אשת חיל, מרת בת-ציון זלאטא תי', אלמנת
גיסי מו"ה יצחק אליעזר הלוי ז"ל, עם כל יו"ה הי"ו.
אחי היקר ר' עמרם נ"י, שקיים מצות כבוד אם ביתר שאת בגופו ובממונו והשתתף גם מכספו להדפסת ספר הנוכחי דמר
אבינו זצוק"ל.
גיסי החשובה וטובת הלב מרת דבורה תחי', אלמנת אחי המנוח מו"ה חיים ישעיהו ז"ל, אשר לא הסירה את בגדי אלמנותה
מעליה. זכרה לה ד' לטובה שטפלה באמנו הרבמת ע"ה ומצוה רבה זו תעמוד לה שתשבע רוב נחת מכל יו"ה עמו"ש.
אני טרם אכלה לדבר אפרוש כפי בתפלה אל ה', אנא ברך נא את זוגתי אשת נעורי החשובה והצנועה מגע היחס, מרת
זלדה תחי' בת מו"ה הרבני המו"מ מו"ה יוסף דוכס הי"ד, שעמדה לימיני בכל התלאות והימים הקשים שעברו עלינו, יחד עם
בנו מו"ה יהודה צבי נ"י וזוגתו מרת מוריה תחי' בת הרב הגאון מו"ה בנימין צבי יהודה אלתר רבינוביץ-תאומים שליט"א, ובנם
הילד אריאל דוד ובתם הילדה אפרת הפציבה הי"ו. בנו מו"ה מנחם עמרם נ"י וזוגתו מרת מרים לאה תחי' בת הרבני מו"ה זיידל
שלום משה ז'וקובסקי ז"ל, מיקירי ירושלים, ובנותיהם הילדה רבקה, רונית, אסתר, ואלישבע הי"ו. בתנו מרת לאה תחי' עם בעלה
מו"ה ישראל נ"י בן ר' שמואל ויטמן נ"י מיקירי קהילת קראקאו, בתם הילדה רבקה-רות תי' ובניהם דניאל חיים ואוריאל אליהו
הי"ו.
זכות אאמו"ר המחבר זצ"ל דנפיש, תעמוד לי ולמשפחתי ולזרעו אחריו שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד
עולם ונזכה ללכת באורחותיו עד יקיצו וירננו שוכני עפר ונזכה לבנין ציון וירושלים במהרה בימינו אמי"ר.

ערב חג השבועות תשל"ג, יומא דהילולא של רבנו אאמו"ר המחבר זצלה"ה

יוסף דב בלוהם

ה ע ר ה :

שמו של כ"ק אבי זצוק"ל חתום בספר הרבה פעמים בשם "העברי" והוא קיצור משמו ושם אביו הגדול באופן זה :
—הוזה—ה—ש—ב—ן—ר—בנו ע"מרם. לפעמים חתם גם בשם ריצב"ע או יעב"ץ והם ר"ת משמו ושם אביו הקדוש זצ"ל.

מצבת זכרון לקדושי המשפחה אשר עלו על המוקד במשרפות אושוויץ הי"ד.

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי :

על כבוד חמי הישיש איש האשכולות בעל מדות תרומיות צדיק תמים אבי יתומים ואלמנות, אשר פזר נתן לאביונים הרבני מו"ה יוסף ז'וכס הי"ד נכד הרהגה"צ מו"ה יוסף דוכס ז"ל שהיה מגיד מישרים בפרשבורג בימי מרן הח"ס זצ"ל מצאצאי רבנו הנשיא דון יצחק אברבנאל ז"ל. עלה על המוקד על קידוש שמו יתב' בן פד' שנה ביום ז' סיון תש"ד יחד עם בניו ובנותיו, נכדיו וניניו ביחד כשבועים נפש. בנו הרבני מו"ה שלמה ואשתו מרת אסתר, בנו מו"ה צבי ואשתו מרת לאה, בנו מו"ה אליהו ואשתו מרת חנה, בתו האשה מרת חיה שרה, בתו מרת גיטל עם בעלה הרבני מו"ה יצחק אייזיק ווייס, בתו אלישבע עם בעלה ש"ב הרבני מו"ה שרגא פייש פישמן, בתו מרת בלימה עם בעלה הרבני מו"ה אברהם זאב וזלברג, בתו מרת אסתר עם בעלה מו"ה אברהם מגדל עם משפחותיהם, הי"ד ויזכור עקידתם.

אדוני דודי הרה"ג הגדול, אחי אאמ"ר זצ"ל, המפורסם כקש"ת מו"ה בניציון בלוהם שהיה אבדק"ק סארוואש ואח"כ ממלא מקום אביו הגאון מרן רבי עמרם זצ"ל בק"ק בערעטיו-אויפאלה, הי"ד, (אשר נתגדלתי בביתו בברחי ממקום מגוריני במלחמת העולם הראשונה, זכרה לו אלקי לטובה) יצאה נשמתו בגעטא בודאפעסט כ' טבת תש"ה מזלעפות רעב תחת הכיבוש הנאצי. הובא לקבורה על תנאי במרתף ואח"כ נקבר בבית העלמין בעיר בודאפעסט הי"ד.

אדוני דודי הרה"ג הגדול אחי המחבר זצ"ל הרב המפורסם כקש"ת מו"ה משה נחום בלוהם זצ"ל שהי' דומ"ץ בעיר גראסווארדיץ עם אשתו הרבנית הצדקנית מרת חיה ע"ה בת הגאון הקדוש מו"ה מאזעס חיים ליטש-רוזנבוים הי"ד אבדק"ק קליינדוארדיין — בניהם הבחורים המופלגים בתורה וי"ש: עמרם, גרשון, יודא צבי, שמואל-שמעלקא ומאיר-אריה ובתם מאשא הי"ד.

אדמו"ר דודי הרה"ג הגדול הצדיק וקדוש כקש"ת מו"ה מאיר ליב פרייא זצ"ל, חתן זקני הרהגה"צ וממילא מקום ברבנות שוראני ובניו: הרה"ג הגדול מו"ה ישעי' עם אשתו מרת גננדיל ויו"ח. הרה"ג החרף מו"ה משה ואשתו אסתר ויו"ח. והב' המופ' דוד הי"ד.

דודתי אחות אאמ"ר אשה יראת ה' היא תתהלל, הצנועה וחסודה מרת חוה ע"ה הי"ד אשת הרבני היקר מו"ה מנשה קליין ז"ל, ראש קהלת דברצין.

מרת נעמי [בת גיסי הרה"ג רבי עקיבא גזנר ז"ל, ובת אחותי מרת מרים הינדל תחי'] עם בעלה מו"ה דב מוטצן וילדם משה צבי הי"ד.

דודי אחי אמי מורתי הרבני המפואר ומוכתר בנימוסין מו"ה שמואל עהרנפלד זצ"ל, אבן יקרה בעיר מיכלוביץ, חתן דודו הרה"ג מו"ה שמעון עהרנפלד זצ"ל אב"ד דשם, אשתו שרל ובנם המופלג הרב ישעי' שהי' אבדק"ק זענטא, יוגוסלביה עם משפחתו.

ותהי זאת מצבת זכרון לקהילה הקדושה המפוארת לשם ולתהלה שבה שמשו בקודש מקדמא דנא, גאונים וצדיקים, ק"ק האנשוביץ (גירלט, קאפי) וכל הישובים שבסביבה, אשר מצודת הגאון המחבר זצ"ל היתה פרושה עליהם, שנחרבה ע"י הנאצים הארורים ימ"ש וחכרם, על כל מוסדותיה ובראשם החברה קדישא דגמ"ח שלפי פנקס החברה היתה קיימת כבר בשנת תקמ"ב וכן חברת תלמוד תורה לתמיכת בני-עניים, שמהם תצא תורה וחברת ביקור חולים למתן משען וסעד לחולים נזקקים, ועוד. אנשיה היו רובם ככולם יראים ושלמים לומדי תורה שחנכו ילדיהם על ברכי התורה והיראה, רודפי צדקה וחסד שנספו בימי השואה עקה"ש הם נשיהם וילדיהם יחד עם ששת מיליוני אחינו בניי הי"ד. ולא נשארו מהם רק אחד מעיר ושנים ממשפחה.

א ר ץ א ל ת כ ס י ד מ ם

אפיריון נמטי' לכבוד הרב האברך המפואר מהו'
שלמה נויבירט שליט"א מקרית צאנז שטרך ועמל
בסידור ובהגהת הספר